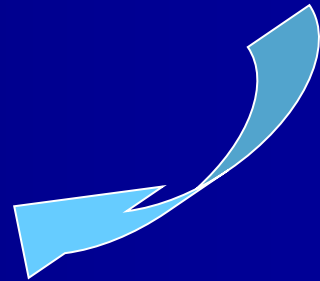
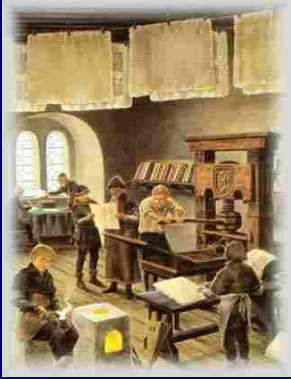
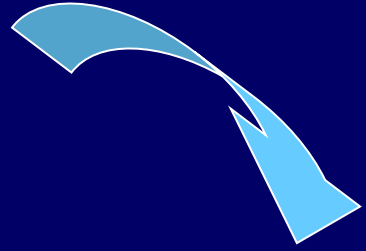
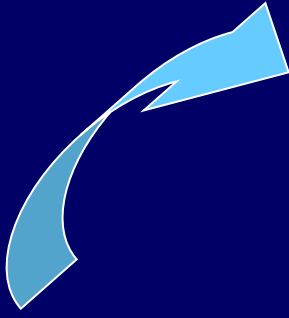

ELEKTRONİK KÜTÜPHANE HİZMETLERİNİN ÖĞRETİM ELEMANLARI TARAFINDAN BENİMSENMESİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER: ANADOLU ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ELEMANLARI ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Yrd. Doç. Dr. Mesut KURULGAN (HÜ. BBY -'87)
Anadolu Üniversitesi PMYO Müdür Yardımcısı
mkurulgan@anadolu.edu.tr

Öğr. Gör. Dr. F. Zeynep ÖZATA (HÜ. İİBF -'97)
Anadolu Üniversitesi PMYO
fzozata@anadolu.edu.tr

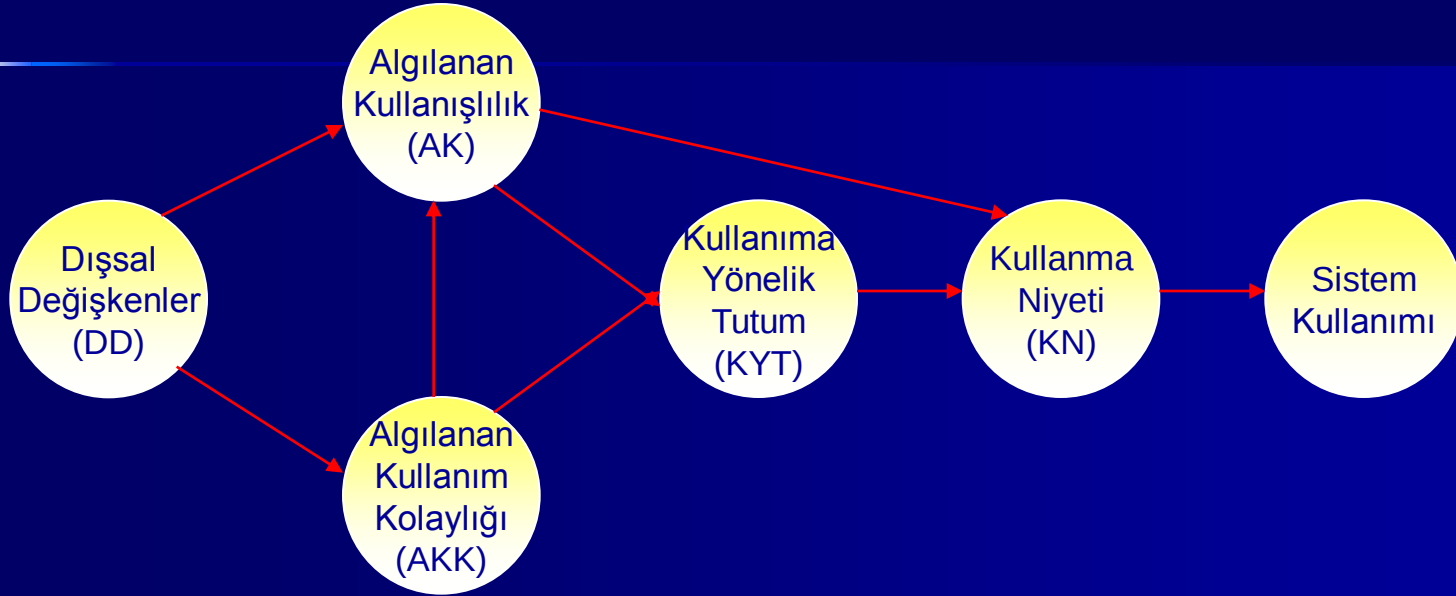
22-24 Eylül 2010

II. Uluslararası Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi
Sempozyumu

Çalışmanın Amacı;

- Bu çalışmada elektronik kütüphane hizmetlerinin öğretim elemanları tarafından benimsenmesini etkileyen faktörlerin ortaya çıkartılması ve literatürdeki araştırma eksikliğinin bir derece giderilmesi amaçlanmaktadır.
- Teknolojinin Kabulü Modeli kuramsal bir çerçeve olarak kullanılmış; model yenilikçilik, algılanan özyeterlilik ve bilgisayar endişesi gibi kişisel faktörlerin eklenmesi ile genişletilmiştir.

Teknolojinin Kabulü Modeli

Şekil 1. Teknolojinin Kabulü Modeli

Kişisel Farklılıklar

Kişisel farklılıklar kapsamında ele alınabilecek çeşitli değişkenler olmasına karşın; elektronik kütüphane hizmetleri dikkate alındığında **yenilikçilik**, **algılanan özyeterlilik** ve **bilgisayar endişesi** değişkenlerinin süreçte etkili olacağı öngörülmektedir.

Yenilikçilik

Bu çalışmada ise; yenilikçilik, Agarwal ve Prasad'ın (1998) ortaya koyduğu, kişinin bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik yenilikçiliği olarak ele alınmaktadır ve “**kişinin yeni bilgi ve iletişim teknolojilerini deneme/kullanma konusunda çevresindeki diğer kişilerden daha istekli olması**” olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda daha yenilikçi olan kişilerin, söz konusu teknolojileri kullanmak konusunda daha fazla risk alabileceği ve dolayısıyla da bu teknolojileri kullanmaya daha olumlu bakacakları düşünülmektedir.

Algılanan Özyeterlilik

Özyeterlilik algısı, “kişinin belirli bir davranışı yerine getirebilmek konusunda yeterli kapasiteye sahip olup olmadığına dair inançlarıdır ve sahip olduğu yeteneklerden çok **belirli bir işi yapabileceğine dair inancı** ile ilişkilidir”.

Bu çalışmada algılanan özyeterlilik, elektronik kütüphane hizmetlerini kullanmak konusunda kişinin kendisini yetkin hissetmesi olarak tanımlanmaktadır. Özyeterlilik algısı, bilgi teknolojilerinin benimsenmesi sürecinde önemli bir yere sahiptir. Kişi bir teknolojiyi kullanmak konusunda kendisini ne denli yeterli hissediyorsa, söz konusu teknolojinin kullanımını da o denli kolay olarak algılamaktadır.

Bilgisayar Endişesi

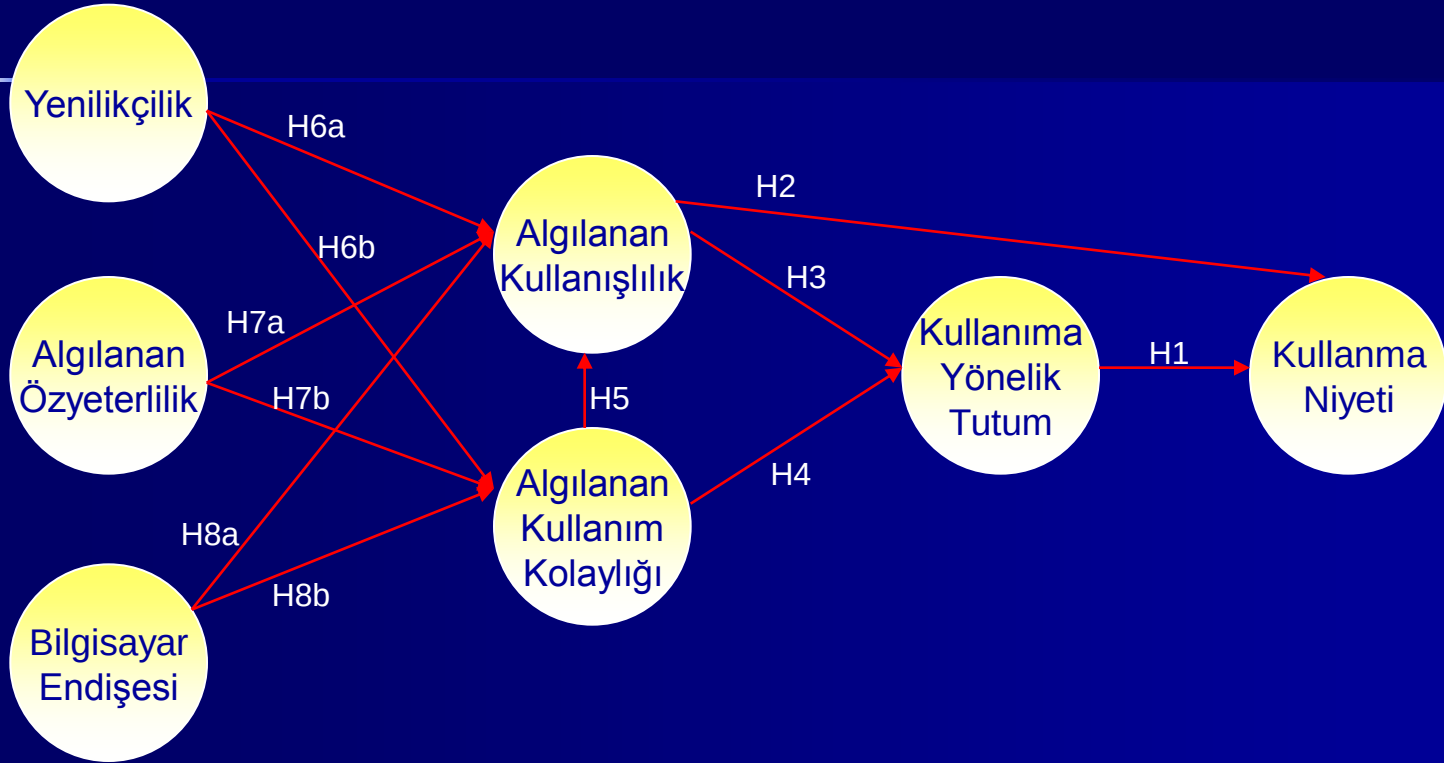
Bilgisayar endişesi, gerçekte bilgisayarlar herhangi bir tehdit yaratmasa dahi, kişinin bilgisayar kullanma konusunda yaşadığı korku ya da endişe olarak tanımlanmaktadır.

Özellikle ileri yaştaki kullanıcılar için bilgi sistemlerini kullanma ve kullanmayı öğrenmenin önünde önemli bir engel durumundadır.

Bilgisayar endişesinin algılanan kullanım kolaylığı üzerinde olumsuz bir etkisi bulunmaktadır. Nov ve Ye de çalışmalarında bilgisayar endişesinin elektronik kütüphane hizmetlerinin kullanım kolaylığı algısını olumsuz yönde etkilediğini göstermişlerdir. Dolayısıyla, bu çalışmada da bilgisayar endişesinin, elektronik kütüphane hizmetlerinin kullanım kolaylığı algısı üzerinde olumsuz yönde etkisi olması beklenmektedir.

Model

Çalışma kapsamında test edilecek olan model Şekil 2’de yer almaktadır.

Şekil 2. Araştırma Modeli

Modelde, Teknolojinin Kabulü Modeli çerçevesinde H1 ila H5 hipotezleri test edilmiş ve bunlar aşağıdaki şekilde ifade sıralanmaktadır;

H1: Kullanıma yönelik tutumun, elektronik kütüphane hizmetlerini kullanma niyeti üzerinde olumlu yönde bir etkisi vardır.

H2: Algılanan kullanılabilirliğin, elektronik kütüphane hizmetlerini kullanma niyeti üzerinde olumlu yönde bir etkisi vardır.

H3: Algılanan kullanılabilirliğin, elektronik kütüphane hizmetlerinin kullanımına yönelik tutumu üzerinde olumlu yönde bir etkisi vardır.

H4: Algılanan kullanım kolaylığının, elektronik kütüphane hizmetlerinin kullanımına yönelik tutumu üzerinde olumlu yönde bir etkisi vardır.

H5: Algılanan kullanım kolaylığının, elektronik kütüphane hizmetlerinin kullanılabilirlik algısı üzerinde olumlu yönde bir etkisi vardır.

H6, H7 ve H8 ise, kişisel farklılıkların benimseme sürecindeki etkilerini gösteren hipotezlerdir ve aşağıdaki şekilde ifade edilmektedirler;

H6a: Yenilikçiliğin, elektronik kütüphane hizmetlerinin kullanılabilirlik algısı üzerinde olumlu yönde bir etkisi vardır.

H6b: Yenilikçiliğin, elektronik kütüphane hizmetlerinin kullanım kolaylığı algısı üzerinde olumlu yönde bir etkisi vardır.

H7a: Algılanan özyeterliliğin, elektronik kütüphane hizmetlerinin kullanılabilirlik algısı üzerinde olumlu yönde bir etkisi vardır.

H7b: Algılanan özyeterliliğin, elektronik kütüphane hizmetlerinin kullanım kolaylığı algısı üzerinde olumlu yönde bir etkisi vardır.

H8a: Bilgisayar endişesinin, elektronik kütüphane hizmetlerinin kullanılabilirlik algısı üzerinde olumsuz yönde bir etkisi vardır.

H8b: Bilgisayar endişesinin, elektronik kütüphane hizmetlerinin kullanım kolaylığı algısı üzerinde olumsuz yönde bir etkisi vardır.

Yöntem

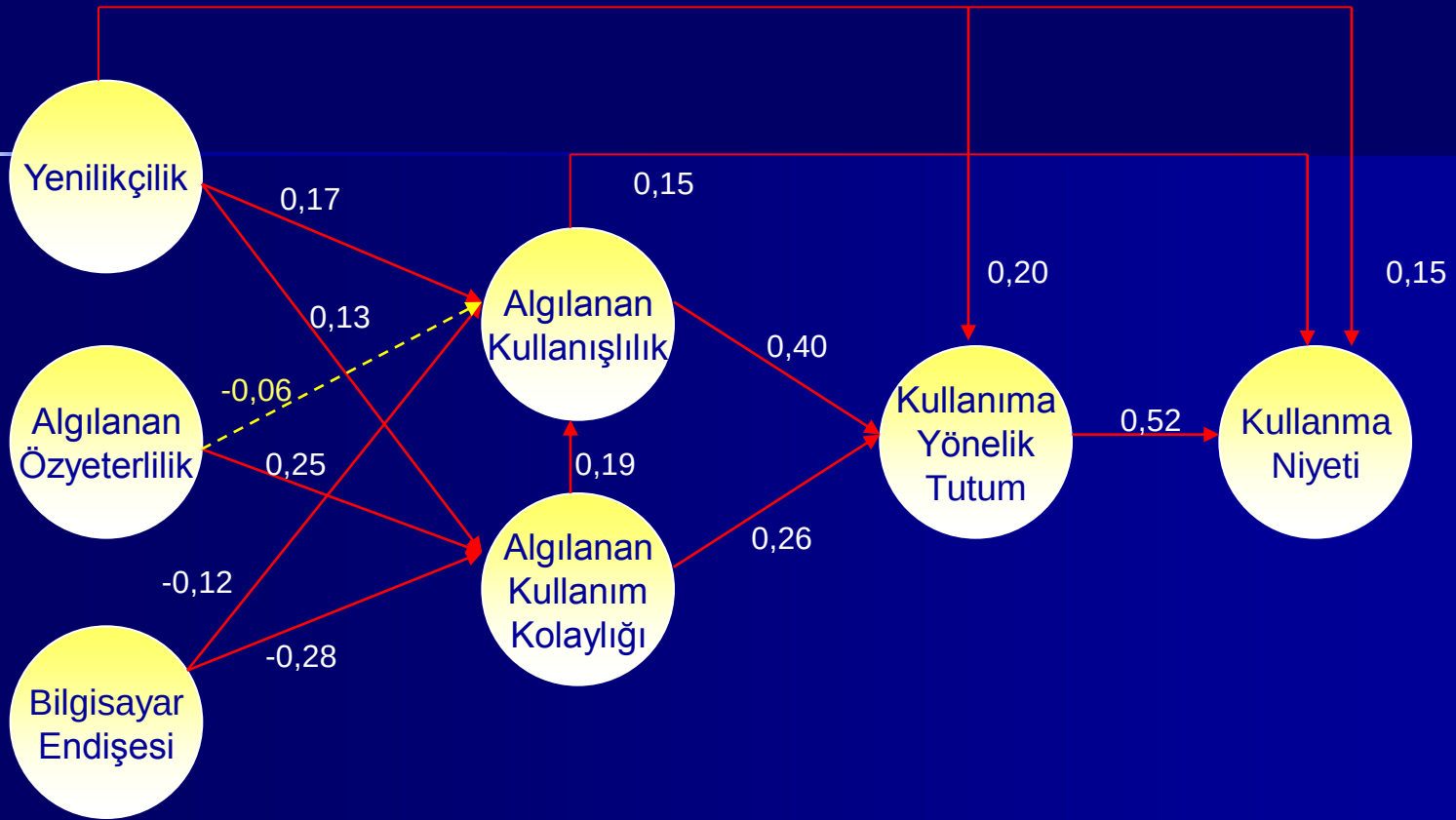
Örnekleme seçiminde kota örnekleme yönteminde yararlanılmıştır. Çalışmanın evreni Anadolu Üniversitesi'nde çalışan 1.766 öğretim elemanından oluşmaktadır. Belirlenen kotalara uygun gelecek şekilde 750 soru formu dağıtılmış ve bunlardan 426 tanesi kullanılabilir durumda geri toplanmıştır.

Veriler anket yöntemi ile toplanmıştır.

Araştırma modelinde öngörülen değişkenler arası doğrusal ilişkilerin test edilmesinde Yapısal Eşitlik Modellemesi - YEM (Structural Equation Modeling - SEM) kullanılmıştır. Söz konusu analizler LISREL 8.51 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada kullanılan ölçüm araçlarının geçerlilik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Sınırlı bir alana sahip olunan bu bildiride, sözkonusu analizlere yer verilmemiştir.

	Beta	t*	R ²
Algılanan Kullanışlılık			
= Algılanan Kullanım Kolaylığı (H5)	0,19	3,15	
+ Yenilikçilik (H6a)	0,17	2,99	0,11
+ Algılanan Özyeterlilik (H7a)	-0,06	-0,84	
+ Bilgisayar Endişesi (H8a)	-0,12	-1,96	
Algılanan Kullanım Kolaylığı			
= Yenilikçilik (H6b)	0,13	2,58	0,28
+ Algılanan Özyeterlilik (H7b)	0,25	4,24	
+ Bilgisayar Endişesi (H8b)	-0,28	-5,03	
Kullanıma Yönelik Tutum			
= Algılanan Kullanışlılık (H3)	0,40	8,71	0,40
+ Algılanan Kullanım Kolaylığı (H4)	0,26	5,54	
+ Yenilikçilik**	0,20	4,21	
Kullanma Niyeti			
= Kullanıma Yönelik Tutum (H1)	0,52	10,01	0,47
+ Algılanan Kullanışlılık (H2)	0,15	3,13	
+ Yenilikçilik**	0,15	3,49	
Beta: Standardize Edilmiş Yol Katsayıları * Hipotezler yönlü belirlendiğinden tek yönlü test değerleri dikkate alınmıştır (bkz. Hair ve diğerleri, 1998, s. 613). Buna göre 1,65 ve üzeri t değerleri p<0,05 düzeyinde; 2,33 ve üzeri t değerleri ise p<0,01 düzeyinde anlamlıdır. ** LISREL programının düzeltmeleri sonrası modele eklenen ilişkiler. R ² : Belirlilik Katsayısı			

Şekil 3. Modelin Son Hali

Değerlendirme, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada; yenilikçilik, algılanan özyeterlilik ve bilgisayar endişesi gibi kişisel değişkenler eklenerek Teknolojinin Kabulü Modeli kuramsal bir çerçeve olarak ele alınmakta ve oluşturulan model ile elektronik kütüphane hizmetlerinin, öğretim elemanları tarafından benimsenmesini/kullanılmasını etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Bu çalışma Teknolojinin Kullanımı Modeli'nin farklı bir bilgi sistemine uyarlanması açısından önem taşımaktadır. Elde edilen bulgular, Teknolojinin Kabulü Modeli'nin elektronik kütüphane hizmetlerinin benimsenmesi ve kullanılması sürecini açıklamaya uygun bir model olduğunu ortaya koymaktadır.

Literatürde genel kabul gördüğü üzere, elektronik kütüphane hizmetlerini kullanma niyetinin de en önemli belirleyicisi, kişinin bu hizmetleri kullanmaya yönelik tutumudur. Kişi, tutumunu oluştururken hem elektronik kütüphane hizmetlerinin kullanılabilirliğine hem de kullanım kolaylığına bakmaktadır. Anılan hizmetler için, kullanılabilirlik algısının -tutum oluşturmak açısından- kullanım kolaylığı algısından daha etkili olduğu görülmektedir. Hong, Thong, Wong ve Black bu değişkenlerin etkilerinin zaman içinde değiştiğinden bahsetmektedir. Elektronik kütüphane hizmetlerinin ilk dönemlerinde, benimseme ve kullanma için en önemli etken algılanan kullanım kolaylığıdır. Ancak, zaman içinde kullanıcıların deneyimi artarak sistemin kullanımına aşina olundukça, algılanan kullanılabilirlik daha ön plana çıkmaktadır. Anadolu Üniversitesi'nde elektronik kütüphane hizmetleri 1999 yılından bu yana kullanılmaktadır. Geçen süre içinde kullanıcılar sistemin kullanımında belirli bir deneyime sahip olmuştur. Dolayısıyla, bu hizmetleri kullanmak, elektronik kütüphanenin kendilerine ne kadar değer sağlayacağı ile daha fazla ilgili olmaya başlamıştır.

Bu durum, kütüphane yönetimi açısından da önemli ipuçları oluşturmaktadır. Her şeyden önce, sadece kullanım kolaylığı ya da kullanıcı dostu bir sistem, elektronik kütüphanelerin kullanımı ve benimsenmesi için yeterli olmamaktadır. Kullanım oranlarının artması, kullanıcılarına değer sağlayan bir içerik sunmaktan geçmektedir. Bu nedenle de kütüphane sistemlerinin kurulumunda sistem özellikleri kadar sistemi kullanacak kişilerin gereksinim duydukları içeriğe de önem verilmesi, bir başka deyişle kullanıcı odaklı bir yaklaşım izlenmesi daha olumlu sonuçlar verecektir. Örneğin, Web 2.0 teknolojilerinden yararlanılarak, kullanıcıların yeni içerik ve uygulamalar geliştirmesine, kütüphanenin sahip olduğu içeriğe etiket ya da yorumlar ekleyerek katkıda bulunmasına olanak tanınabilir.

Modeli genişletmek üzere seçilen algılanan özyeterlilik ve bilgisayar endişesi değişkenlerinin, **kullanışlılık algısından çok kullanım kolaylığı algısı** ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu durum, geçmişte yapılan çalışmalarla da uyumludur. Kullanıcılar hem elektronik kütüphane hizmetlerini hem de bilgisayar kullanma konusunda farklı yeterliliklere sahiptir. Çalışma bulguları, bu farklılıkların elektronik kütüphane hizmetlerinin **kullanım kolaylığı algısını** doğrudan, **kullanıma yönelik tutum ve kullanma niyetini** ise dolaylı olarak etkilediğini göstermektedir. Bu durum aslında zincirleme bir etkileşim yaratmaktadır.

Kullanıcı, elektronik kütüphane hizmetlerini kullanma konusunda kendisini yeterli görmüyorsa ya da bilgisayar kullanımı konusunda endişe yaşıyorsa, doğrudan bu hizmetlerin kullanımının zor olduğuna inanmaktadır. Kişinin bu inancı, bir yandan söz konusu hizmetlerin kendisi için kullanışlı olmayacağı algısını yaratmakta, diğer yandan da bu hizmetleri kullanmak yönünde olumsuz bir tutum geliştirmesine sebep olmaktadır. Kişinin bu olumsuz tutumu ise sonuçta kullanmama niyetine dönüşmektedir. Ancak kişi kendini bu teknolojileri kullanma konusunda yetkin hissederse, tüm bu etkileşim tersine dönecek ve kişinin elektronik kütüphane hizmetleri kullanma niyeti artacaktır.

Dolayısıyla, elektronik kütüphane sistemleri kurulurken kullanım kolaylığı yaratan unsurlara ne denli önem verilirse verilsin, kullanıcıdan kaynaklı bazı özellikler nedeniyle bu sistemlerin kullanımı zor olarak algılanabilecektir. Bu nedenle de binlerce lira harcanarak hazırlanan bu hizmetlerin kullanımını artırmak, kütüphane yönetiminin daha fazla çaba göstermesini gerektirmektedir. Araştırmacılar, kullanıcıların yetkinliğini artırmak ve endişelerini yok etmek amacıyla **eğitim programları** düzenlenmesini önermektedir. Ancak öğretim elemanlarının iş yükleri ve kısıtlı zamanları dikkate alındığında, bu çok da kolay uygulanabilir bir öneri olmaktan çıkmaktadır. Bunun yerine, **gereksinim duyulduğu anda yardım alınabilecek** ve kullanıcıların kendilerine özgü sorunlarına kolaylıkla yanıt bulabilecekleri Web 2.0 araçlarının ve sosyal ağ hizmetlerinin sağlanması, öğretim elemanlarını elektronik kütüphane hizmetlerinin kullanımı için cesaretlendirebilecektir.

Çalışmanın ilginç bulgularından birisi de, **bilgisayar endişesinin kullanışlılık algısını olumsuz yönde etkilemesidir**. Literatürde bu ilişkinin test edildiği başka bir çalışmaya ulaşamamıştır. Elde edilen bu ilişki, kişinin endişesini akılcı hale getirme çabasından kaynaklanabilir. Kişi, bilgisayarları kullanma yönünde bir endişe yaşıyorsa -durumu kendince akılcı hale getirmek için- bu tür sistemlerin zaten kendisi için yararlı olmayacağı inancını geliştirmektedir. Eğer, kullanıcıların bilgisayar endişesini azaltmaya yönelik **eğitim** ve **örgütsel destek** gibi çalışmalar yapılırsa, kişilerin bu tür sistemlere yönelik kullanışlılık algıları, kullanıma yönelik tutum ve niyetleri değiştirilebilecektir.

Tablo 2. Sosyal Ağ Araçlarının Kütüphanelerce Pozitif Potansiyel Kullanımı

Geleneksel Kütüphane	Web 2.0 Dünyası	Library 2.0 Dünyası
Kataloglama	Otomatik metadata, del.icio.us	Metadata
Sınıflama	Folksonomiler ve anlamsal web	Yerel olarak sağlanan ve ilgili folksonomi
Sağlama	e-bay, PayPal, Amazon ve Abebooks	E-arşivler, e-veri güven ölçübirimleri ve kalite güvencesi
Referans	Yahoo Answers ve Wikipedia	Güvenli kaynaklara kütüphane markasıyla bağlantılar
Koruma	Dijital arşivler	Kurumsal arşiv
Kullanıcı eğitimi	Sohbet odaları	Moderatörlü sohbet odaları
Çalışma mekanı	Yatak odasında ve Starbucks'ta dizüstü bilgisayar	Kablolu kampus ve 24 saat açık çalışma alanı
Dermeler	YouTube, Flickr, Kurumsal Arşivler, Açık Erişim	Diğer kütüphanelerle birlikte tekil içeriğin toplulaştırılması
Profesyonel karar	Kalabalıkların aklı	Erişim becerilerinin öğretilmesi

Modelde kişisel bir farklılık olarak ele alınan son değişken, kişinin bilgi sistemleri açısından yenilikçiliğidir. Yenilikçiliğin kullanışlılık ve kullanım kolaylığı algıları üzerinde etkili olduğunu gösteren çalışmaların yanında, tutum ve niyet üzerinde etkili olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmada da yenilikçiliğin çok daha kapsamlı bir kişisel özellik olduğu görülmüştür. Yenilikçilik, kullanıcının sadece inançlarını değil, aynı zamanda kullanıma yönelik tutumunu ve kullanma niyetini de etkilemektedir. Bir başka deyişle, yenilikçilik sürecin tamamında etkin bir rol oynamaktadır. Bilgi sistemleri açısından yenilikçi olan kişiler, elektronik kütüphane hizmetleri gibi sayısal sistemlere daha fazla ilgi duymakta, bu sistemleri kurcalamaktan keyif almakta ve diğer kullanıcılara göre daha fazla risk almaya istekli olmaktadır.

Bu tür kullanıcılar, genellikle kurulan elektronik sistemlerin ilk kullanıcılarıdır. Dolayısıyla, elektronik kütüphane hizmetlerinin benimsenme sürecinde, yenilikçi kullanıcıların önemli bir role sahip olduğu söylenebilir. Yönetimin, bu tür yenilikçi kullanıcıları, bir **kanaat önderi** (opinion leader) haline getirip, kütüphane hizmetlerini çevrelerindeki kişilere yaymaları için onları teşvik etmesi, elektronik kütüphane hizmetlerinin benimsenme hızını artıracaktır. Çünkü “kullanıcılar bilgi kaynakları ve hizmetleri konusunda profesyonel kütüphanecilerden

yardım almak, onların kararlarına göre hareket etmek yerine çoğu zaman o kaynaklardan/hizmetlerden yararlanmış olan diğer kullanıcıların değerlendirmelerine göre hareket etmektedirler”.

Sonuç,

BT’de yaşanan hızlı gelişmeler bilgi ve belge yönetimi alanında verilen hizmetlerin boyut ve biçiminin değişmesine neden olmaktadır. Bu gelişmeler, bilgi sektöründe yapısal birçok değişimi ve dönüşümü beraberinde getirmektedir. Bu değişim ve gelişmeleri doğru bir biçimde anlayabilen ve yakalayabilen BBM’ler varlıklarını geleceğe taşıyabilecek ve sektördeki yerlerini alabileceklerdir. Bilgiye erişim için geleneksel kütüphanelere gitmek zorunda kalan araştırmacılar artık -elektronik kütüphane hizmetleri ile- bilgiye istediği formatta, dilediği zaman ve dilediği yerden erişim olanaklarına sahiptir. Araştırmacıların bu hizmetleri benimseyip, etkin bir biçimde kullanmaları için BBM’lerin kullanıcı odaklı düşünmeleri, alacakları stratejik kararlarda, onlara bilgiye erişim ve kullanma konusunda her türlü olanağı sağlayacak unsurları göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

Teşekkür Ederiz...

Yrd. Doç. Dr. Mesut KURULGAN (HÜ. BBY -'87)
Anadolu Üniversitesi PMYO Müdür Yardımcısı
mkurulgan@anadolu.edu.tr

Öğr. Gör. Dr. F. Zeynep ÖZATA (HÜ. İİBF -'97)
Anadolu Üniversitesi PMYO
fzozata@anadolu.edu.tr

Shiyali Ramamrita Ranganathan The Father of Library Science (1892- 1972)

The Five Laws of Library Science

- *Books are for use.*
- *Every reader his or her book.*
- *Every book its reader.*
- *Save the time of the reader.*
- *The Library is a growing organism.*

The Five Laws of the Web

- *Web resources are for use.*
- *Every user his or her web resource.*
- *Every web resource its user.*
- *Save the time of the user.*
- *The Web is a growing organism.*